

तपःविज्ञा दान्ताः यमपरायणाः । तयोर्भवाद्दुःखो
 वैजतेयादिवोरनाः । मथितरात्रमैर्गन्विर्कोर्णकलसस्रैः ।
 न्यूनमासीत् जगत् सर्वं काष्ठेरेव हतं तदा । ततो राजव-
 द्दृष्टिर्बिम्बमिव महारो । उभौ विनिश्चयं कृत्वा
 विजृम्भते बर्धयिषी । प्रभञ्जकरटौ मत्तौ भूत्वा कुञ्जर-
 रूपावौ । संकीर्णमपि दुर्गेषु निन्यतर्यमसादनम् । शिंहौ
 भूत्वा पुनश्चाग्रे पुनश्चानर्हितावभौ । तैस्तेरुपायैको
 क्रूरादभौ नृप निजजन्तः । निवृत्तयत्तस्याध्याया प्रनट-
 तपतिहिजा । उत्सवोत्सवयज्ञश्च बभूव वसुधा तदा ।
 हाहाभूता भयाक्षा च निवृत्तविषयापया । निवृत्तदेव-
 काक्षी च पुण्योद्वाहविवर्जिता । निवृत्तविगोरणा
 विध्वस्तनगराभवा । अस्मिन्कालखण्डौर्ध्वभूयोपदर्शना ।
 निवृत्तपितृकार्यञ्च निर्वहट्कारमण्डलम् । जगत् प्रति-
 मयाकारं दुष्प्रेक्ष्यमभवत्तदा । चन्द्रादित्यौ यज्ञाक्षारा
 नक्षत्राणि दिशोऽक्षः । जम्बुविषादं तत् कर्म दृष्ट्वा सुन्दो-
 पसुन्दोः । एवं बभौ दिशो दैत्यौ जित्वा क्रूरेण कर्मणा ।
 निःस्पृहौ कुरुक्षेत्रे निवेद्यमभिचक्रतः २१।अ० । तत
 स्तिबोत्तमाहृदिमुपवर्त्य तस्यास्तृतीयोपयानं तयोस्तदा-
 वक्तव्यमुक्त्वा तत्त्वान्योन्यशुद्धेनान्योन्यवधः २१।अ० उक्तः
 यथा “ततस्तिबोत्तमा तत्र वने पुष्पाणि चिन्तती । नेय-
 माक्षिप्रमाभाव रक्तेनैकेन वाससा । नदीतीरेषु जातान् वा
 कर्षिकारान् पचिन्तती । यन्नैर्जगाम तं देयं यत्नात्
 तो महासुरो । तो ह पोत्या परं पानं मदरक्तान्तो-
 चनौ । दृष्ट्वा तां वरारोहं व्यचिंतौ शम्भुवतः । तावु-
 त्वावाचनं कृत्वा जम्बुद्वयं वा स्थिता । उभौ च
 कामसम्पत्तावभौ मार्घयतस्व ताम् । दक्षिणे तां करे सुभ्रू-
 सुन्दो जगद्वा पाणिना । उपसुन्दोऽपि जगद्वा वामे
 पाणौ तिबोत्तमाम् । वरप्रदानमत्तौ तावोरसेन वसेन
 च । वनरजमदाभ्याश्च सुरापाचनदेन च । सर्वैरेतैर्मदे-
 र्भसाभ्योन्मं श्रुत्वाकृतौ । मदकामसमाविष्टौ परस्पर-
 जघोचतः । मम भाव्यां तव गुरुरिति सुन्दोऽभ्यभाषत ।
 मम भाव्यां तव वधूरुपसुन्दोऽभ्यभाषत । नैवा तव ममै-
 वेति ततस्तौ मन्दुराविशत् । तस्या रूपेण स'मत्तौ विग-
 तज्ज्वलीकृतौ । तस्या स्तेतोर्मदे भीमे स'मत्तौ तावभौ तदा ।
 वन्द्यश्च मदे भीमे तस्यां तो काममोहितौ । अहंपूर्व-
 मज'पूर्वमित्यन्योन्यं निजजन्तः । तो गदाभिहतौ भीमौ
 पेतदधरयोतवे । हृदिरेषावडिक्काङ्गौ हाविशकौ नभ-
 रातो । सुन्दोपसुन्द्यायः ।

उपसूर्यक न० उपगतं सूर्यं चन्द्रं वा संज्ञायाम् कर्तुं । चन्द्रा-
 कंसमीमे मण्डलाकारे परिधौ ।

उपसृष्ट न० उप+सृज-क्त । १ मथने । २ व्याकरणोक्ते प्राद्यु-
 पसर्गयुक्ते, “क्रुधद्, होरुपसृष्टयोः” पा० । ३ विसृष्टे
 ४ उपसृष्टे च लि० । ५ यज्ञोपसृष्टे चन्द्रेऽर्के पु० “नेक्षेतोद्य-
 नमादित्यं नाक्षं यान्तं कदाचन । नोपसृष्टं न वारिस्थं
 न मध्यं न भवोगतम्” मनुः ६ काष्ठोक्ते “उपसृष्टा इव
 कुशाधित्तभवना” काद० । ७ व्याप्ते च रोगोपसृष्टत-
 त्तुर्वचसि भुक्तुः” रघुः । [करणे ।

उपसेका पु० उप+सिच-भावे षञ् । जलादिसेचनेन सृष्टु-
 उपसेचन लि० उप+सिच-ल्यु । उपसेककर्त्तरि “ल्यः
 कोशास उपसेचनासः” ऋ० ७, १०१, ४, टच् । उपसेकृ
 तत्पार्थे लि० “लोकेभ्य उपसेक्तामवकल्यै” यजु० १०,
 १२, स्त्रियां ङीप् । भावे ल्युट् । २ उपसेके न० दुहन्त्य-
 धरुपसेचनाय कम्” ऋ० १०, ७६, ७, “वर्त्यहृत्पाद्योप-
 सेचनात् क्त्वा” कात्या० ८, ५, २६, वा० कर्त्तरि ल्युट् ।
 ३ उपसेचके लि० स्त्रियां ङीप् “वेति त्वामुपसेचनी”
 ऋ० १०, २१, २, उपसेचनी उपरिस्तरणशीला आकृतिः
 भा० । करणे ल्युट् । ४ तत्प्राधाने

उपसेवक लि० उप+सेव-ञ्ङुन् । उपभोगादिना सेवनाशक्ते
 २ भोगप्रसक्ते । “अदत्तादाननिरतः परदारोपसेवकः”
 याज्ञ० ३ उपसेव्ये सेवके च ।

उपसेवन न० उा+सेव-भावे ङ्ङुट् । १ उपभोगप्रसक्ते ।
 “नहोदयमनाशुष्य लोके किञ्चन विद्यते । यादयं पु-
 ष्येह परदारोपसेवनम्” मनुः २ मनीषस्थित्या सेवने च ।
 “निरताहं सदा सत्ये । भर्तृणां उपसेवने” भा० व० २१२
 अ० १ तत्तत्कर्मणि अञ्जनामक्तौ “अजीर्णाध्ययनावा-
 सविहङ्गाक्षोपसेवनात्” “एवंविधानां ब्रह्म्याणामन्येषां
 पसेवनात्” सुश्रु० भावे अ उपसेवा । तत्पार्थे ङी ।
 “गोभिरन्धै च यानै च कथा राजोपसेवया” । “परदारोपसेवा
 च शरीरं त्रिविधं सृष्टम्” “विषयोपसेवा याऽजसम्” मनुः ।

उपसेविन् लि० उद+सेव-णिनि । उपसेवके “अभिवा-
 दनशीलस्य नित्यं दक्षोपसेविनः । तेषां सततमज्ञानं
 विषयान्मुपसेविनाम्” मनुः । “ये हितं वाक्यमुत्सृज्य
 विपरीतोपसेविनः” पञ्चत० । “कुटाक्षा पुच्छिनयनान्त-
 रोपसेवी” सुश्रु० स्त्रियां ङीप् ।

उपसोम पु० उपसवः सोमम् अत्या० व० । सोमोपगते
 सोमवाजिनि । अत्र तत्पुरुषत्वात् इत्युक्त्वादनोदा-